

Past - Present - Future of Teacher Spiritual Enhancement

Doungkamol Bangchuad

Ph.D. (Development Education), Professor

Department of Educational Policy, Management, and Leadership

Faculty of Education, Chulalongkorn University

Received : August 21, 2019 / Revised : March 3, 2020 / Accepted : March 28, 2019

Abstract

Teacher training in the dynamic world was inevitably different from the past, the present and the future, but still remained the qualification of knowledge, experience, academic mastery and full of teacher spiritual. This study included content analysis and inductive summary that showed the future of teacher higher education institute had to reform the process to create the good teachers under of terms and conditions as: 1) Recruit : proper person 2) Retain : love and dedicate of the good teachers 3) Reinforce : the competency system of the working unit 4) Creativity : course and activity of teacher spiritual enhancement 5) Community : the responsibility for community and 6) Collaboration : the developing by the teacher leadership manner and work with the others. So, the principle of education also had to change from the past was “Teacher centered”, to the present was “Student centered”, then to the “Learning community” in the future.

Keywords: Teacher Spiritual, Teacher Institute, Teacher Training

อดีต – ปัจจุบัน – อนาคต การเสริมสร้างจิตวิญญาณความเป็นครู

ดวงกมล บางขวด

ค.ด.(พัฒนศึกษา), อาจารย์

ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันรับบทความ : 21 สิงหาคม 2562 / วันแก้ไขบทความ : 3 มีนาคม 2563 /

วันตอบรับบทความ : 28 มีนาคม 2563

บทคัดย่อ

การผลิตครูท่ามกลางพลวัตของสังคมและวัฒนธรรมโลกย่อมมีความแตกต่างกันจากอดีต ปัจจุบัน สู่อนาคต หากแต่สิ่งที่เหมาะสมคือ ครูที่ยังคงต้องถึงพร้อมด้วยความรู้ ประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญ และจิตวิญญาณของความเป็นครู การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเอกสารและนำเสนอเป็นข้อสรุปอุปนัยเพื่อแสดงถึงการผลิตครูของสถาบันระดับอุดมศึกษาในอนาคตจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงการเรียนรู้รูปแบบใหม่ที่กำลังจะก้าวเข้ามาด้วยกระบวนการซึ่งมีปัจจัยเงื่อนไขให้ต้องคำนึงถึงอยู่หลายประการกล่าวคือ 1) Recruit การสรรหาบุคลากรที่เหมาะสม 2) Retain การรักษาความรักและทุ่มเทของการ เป็นครู 3) Reinforce การสนับสนุนอย่างเป็นระบบขององค์กรใช้ครูเพื่อให้เกิดการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ 4) Creativity การสร้างสรรค์แนวทางการเสริมสร้างจิตวิญญาณความเป็นครู 5) Community ความสำนึกถึงความรับผิดชอบต่อชุมชน และ 6) Collaboration ความเป็นผู้นำของครูที่สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นเพื่อให้เกิดการพัฒนาได้ ดังนั้น จึงส่งผลให้หลักการของการจัดการศึกษาของไทยต้องมีการปรับตัวอยู่เสมอไปด้วยคือ จากในอดีตที่เน้น “ครูเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้” สู่ปัจจุบันที่ว่า “ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้” และในอนาคตคือการ “ร่วมกันเรียนรู้” ของทุกภาคส่วนไปพร้อมกัน

คำสำคัญ: จิตวิญญาณความเป็นครู, สถาบันผลิตครู, การผลิตครู

“...ผู้ที่จะเป็นครูอาจารย์นั้น ใช่ว่าจะมีแต่ความรู้ในทางวิชาการ และในทางการสอนเท่านั้นก็หาไม่ จะต้องรู้จักอบรมเด็กทั้งในด้านศีลธรรม จรรยาและวัฒนธรรม รวมทั้งให้มีความสำนึกกับผิชอบหน้าที่ด้วย...”

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร
พิธีพระราชทานปริญญาบัตรของวิทยาลัยวิชาการศึกษา
เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2503

จากพระบรมราโชวาทดังกล่าวจะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงให้ความสำคัญของ ‘ความเป็นครู’ ว่าผู้ที่เป็นครูนั่น ต้องพร้อมด้วยจิตใจที่จะอบรมสั่งสอน เด็กให้เป็นคนดีของสังคมนอกเหนือจากการให้ความรู้ เพื่อประกอบสัมมาอาชีพแก่เด็กเท่านั้น หากแต่การศึกษาของไทยในปัจจุบัน ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาเพื่อ การมีงานทำ และวัดมาตรฐานทางการศึกษาผ่านตัวชี้วัด ความสำเร็จโดยการสอบทางวิชาการต่าง ๆ ทั้งจากใน ประเทศและต่างประเทศ การจัดการศึกษาในปัจจุบัน จึงจำเป็นต้องเพิ่มเนื้อหาวิชาการมากขึ้น ทำให้มีได้มีเวลา เพียงพอที่จะบ่มเพาะและพัฒนาทักษะความคิด ทักษะคิด และพฤติกรรมของการเป็นคนดีได้ ด้วยเหตุนี้เอง ทำให้ คุณลักษณะครูที่สังคมต้องการเปลี่ยนแปลงไป โดยเป็นเพียง ผู้สอนหรือผู้สนับสนุนส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้เพื่อ การสอบให้ผ่านเท่านั้น แต่มิได้เป็นครูที่มีบทบาทหน้าที่ ที่จะอบรมบ่มนิสัยของเด็กดังเช่นครูในอดีต จากบทบาท ของผู้ ‘บ่ม’ และ ‘เพาะ’ ให้เด็กเป็นคนดี กลับกลายเป็น เพียงผู้ ‘สั่ง’ และ ‘สอน’ เพียงเท่านั้น

อย่างไรก็ดี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2561 แนวทางการ ประเมินผลของนานาชาติก็ได้ให้ความสำคัญกับการ วัดผลความรู้เพียงอย่างเดียวเท่านั้น อาทิ การประเมินผล นักเรียนร่วมกับนานาชาติ (Programme for International Student Assessment หรือ PISA) มีเป้าหมายหลัก คือ ให้โรงเรียนของแต่ละประเทศสามารถเตรียมความ พร้อมเยาวชนเพื่อการใช้ชีวิตและการทำงานในอนาคต ควบคู่กัน โดยการประเมินผลดังกล่าวได้เพิ่มเติมการ ประเมินในมิติใหม่คือ ความสามารถของเยาวชนเพื่อการ เป็นพลเมืองโลก ในชื่อว่า “สมรรถนะการอยู่ในสังคมโลก” (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.), 2561) เพราะด้วยโลกทุกวันนี้เป็นสังคมที่มี

การสื่อสารกันอย่างรวดเร็ว เยาวชนจึงจำเป็นต้องมี ความสามารถในการวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ ของโลก ซึ่งหมายถึงการเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรม มีวิถี การรับรู้ การตัดสินใจ มีความคิดเป็นของตนเองที่จะสร้าง ความเหมือนหรือความแตกต่างจากผู้อื่นในมุมมองที่ หลากหลาย เป็นคนมีทัศนคติเปิดกว้างพร้อมกับแสดงท่าที ของตนที่เหมาะสมบนพื้นฐานของความเคารพในศักดิ์ศรี ของความเป็นมนุษย์ทุกคนอย่างเท่าเทียม ซึ่งการจะพัฒนา เยาวชนให้เป็นพลเมืองโลกที่ดีนั้น ก็ย่อมขึ้นอยู่กับ การบ่มเพาะของสังคม และ ‘ครู’ ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง ในการส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาเยาวชนทั้งในเรื่อง ทักษะความรู้ เจตคติต่อการเป็นพลเมือง นำไปสู่การ ประพฤติปฏิบัติอย่างเข้าใจและให้เกียรติผู้อื่นใน ประชาคมโลกด้วย

แนวทางการผลิตและการพัฒนาครูปัจจุบัน ได้บรรจุ ไว้ใน Roadmap ปฏิรูปการศึกษา (พ.ศ. 2558-2564) ของคณะกรรมการปฏิรูปการศึกษาของที่ประชุมอธิการบดี แห่งประเทศไทย (ทปอ.) ซึ่งมีเป้าหมายข้อหนึ่งที่สอดคล้อง กับการพัฒนาเด็กให้มี “สมรรถนะการอยู่ในสังคมโลก” ดังที่กล่าวมา คือการผลิตและพัฒนาครู รวมถึงบุคลากร ทางการศึกษาที่มีคุณภาพและผลิตภาพสูง สามารถดำรง ตนและปรับตัวได้ในสภาพแวดล้อมที่พลวัต พหุลักษณะ และพหุวัฒนธรรม ส่งผลให้เป็นประเด็นการปฏิรูปการ ศึกษาและการปฏิรูปครู ซึ่งการผลิตและพัฒนาครูในที่นี้ หมายรวมถึง การพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครู และ จิตวิญญาณของการทำหน้าที่ทางวิชาการเพื่อสังคม อย่างอิสระ โดยครูต้องได้รับการพัฒนาสมรรถนะด้าน วิชาการ (เฉพาะทาง) การเป็นผู้นำทางความคิด (System thinking leaderships) และการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ (Community of Practice) ไปพร้อมกัน ผู้ที่มีบทบาท หน้าที่ในการพัฒนาดังกล่าวคือ สถาบันผลิตครูนั่นเอง

สอดคล้องกับที่ ศาสตราจารย์นายแพทย์วิจารณ์ พานิช (2556, 3-8) ได้เขียนไว้ในบทความเรื่อง “สถาบันอุดมศึกษากับการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ” ว่าการที่จะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณหมายถึง การมุ่งมั่นฝึกฝนกล่อมเกล่าจิตใจให้เข้าสู่ความดีงาม ความมีคุณธรรมจริยธรรม เคารพผู้อื่น เอื้อเฟื้อ เห็นอกเห็นใจผู้อื่น ลดละความเห็นแก่ตัวและกิเลสตัณหาทุกชนิด สิ่งเหล่านี้คือหน้าที่ของสถาบันอุดมศึกษา

นิวัตต์ น้อยมณี และกัญญา เอี่ยมพญา (2560, 86-89) ได้ศึกษาการอบรมการพัฒนาครูของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ สรุปได้ว่า หลายแห่งมักพบเพียงข้อความในปรัชญา วิสัยทัศน์ หรือแผนงานว่า “มุ่งเน้นให้มีจิตวิญญาณครู” หากแต่ไม่พบว่ามีเนื้อหาสาระที่ชัดเจน และมีได้แสดงกระบวนการจัดการเรียนการสอน เนื้อหาสาระ การวัดและประเมินผลที่แสดงว่านักศึกษาครูที่จบการศึกษาแล้วมีจิตวิญญาณความเป็นครูอยู่ในระดับใด อย่างไรก็ดี มีการศึกษามากมายระบุว่า การดำเนินงานเพื่อพัฒนาหรือปลูกฝังจิตวิญญาณนั้น ต้องเริ่มตั้งแต่กระบวนการคัดเลือกครู การค้นหาผู้ที่มีความสนใจจะเป็นครู และส่งเสริมด้วยการจัดกิจกรรมส่งเสริมความเป็นครูโดยเฉพาะการทำงานร่วมกับครูที่ดีที่เป็นครูต้นแบบ อันเป็นที่ยอมรับของครูทั้งหลายว่าเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู ซึ่งทำให้ผู้ที่ได้รับการพัฒนาเกิดความมั่นใจ ต้องการเรียนรู้ที่จะพัฒนานตนเองนอกจากจะมีต้นแบบที่ดีแล้ว การพัฒนาครูรุ่นใหม่ถือว่าเป็นกระบวนการที่ต้องใช้ระยะเวลาในการบ่มเพาะ ผู้จัดการกระบวนการจะต้องมีความคิดสร้างสรรค์ไม่ว่าจะเป็นการบรรยาย การร่วมอภิปราย การได้ศึกษาดูงาน หรือการทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ได้พบเห็นสภาพที่แท้จริงของความเป็นครู นอกจากนี้ การรับฟังความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน รวมถึงการทำงานร่วมกับชุมชนก็เป็นหัวใจของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศชาติ ส่วนงานที่มีหน้าที่โดยตรงต่อการพัฒนาเหล่านี้คือ หน่วยผลิตครู ที่ต้องมีหลักสูตรการผลิตครูที่มีคุณภาพ เน้นกระบวนการผลิตครูเพื่อสร้างความเป็นนักวิชาการที่มีจิตวิญญาณความเป็นครูทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนหรือที่เรียกว่า กิจกรรมเสริมความเป็นครู

การจัดกิจกรรมเสริมความเป็นครูนี้ สามารถจัดได้หลายรูปแบบที่มีเป้าหมายเดียวกันเพื่อเสริมสร้างจิตวิญญาณความเป็นครูให้มีคุณลักษณะของครูที่พึงประสงค์

จรูญศรี มาติกลโกวิท และคณะ (2561) ได้สรุปคุณลักษณะของครูผู้ที่มีจิตวิญญาณความเป็นครูไว้ว่า

1) มีความตระหนักถึงความรู้สึกภายในตน คือ มีความยินดีต่องานที่ตนเองทำ เชื่อว่า “ครู” เป็นวิชาชีพที่มีเกียรติ มีความเคารพตนเองและระลึกเสมอว่าเป็นเกียรติที่ได้เป็นผู้ให้ มีจรรยาบรรณต่อตนเอง ศิษย์ และสังคมโดยรวม ยอมรับการทำงานหนัก ยอมรับการติชม และการเปลี่ยนแปลงต่างๆของสังคม พร้อมทั้งจะพัฒนาตนเองทั้งด้านวิชาการและการปฏิบัติการสอนอยู่เสมอ

2) คำนึงถึงประโยชน์ของผู้เรียนอยู่เสมอ คือ ความปรารถนาดีต่อผู้เรียน สนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างถูกต้องเหมาะสมกับความสามารถ ไม่คิดถึงอามิสสินจ้าง เข้าใจความแตกต่างระหว่างผู้เรียนและจัดการศึกษาได้สอดคล้องกับความแตกต่างเหล่านั้น

3) ทำตามบทบาทหน้าที่และเป็นต้นแบบ โดยเป็นต้นแบบให้กับเด็ก ครูรุ่นใหม่ ชุมชนและสังคมโดยรวม

4) ร่วมมือพัฒนา ความสำเร็จของการจัดการศึกษา มิได้ประกอบด้วยเด็กและครูเท่านั้น แต่ยังประกอบด้วยโรงเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน และสังคมที่ต้องร่วมมือกันพัฒนาเยาวชนของชาติต่อไปด้วย

จากคุณลักษณะครูดังกล่าว สรุปได้ว่าคุณลักษณะของผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครูได้แก่ 1) ตระหนักถึงความรู้สึกภายในตน 2) ปฏิบัติต่อเด็กด้วยความรักและเสมอภาค และ 3) ปฏิบัติหน้าที่อยู่บนวิถีความเป็นครูที่สังคมยอมรับ ซึ่งเป็นบทบาทหน้าที่สำคัญของสถาบันผลิตครูต่อการปลูกฝังคุณลักษณะดังกล่าวให้กับผู้ที่ครูในอนาคต

การพัฒนาจิตวิญญาณครูนี้ ได้รับความสนใจมากยิ่งขึ้นในปัจจุบัน เห็นได้จากการที่หลายหน่วยงานได้มีโครงการต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างจิตวิญญาณความเป็นครู อาทิ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้จัดโครงการ วิถีภูมิปัญญาครูไทย : การถ่ายทอดและสืบสานองค์ความรู้และนวัตกรรมสู่การฝึกหัดครู ในปี พ.ศ.2561 โดย 5 สถาบันผลิตครู ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี และมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี เข้าร่วมโครงการดังกล่าว โดยให้แต่ละมหาวิทยาลัยออกแบบการจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมทั้งในและนอกมหาวิทยาลัยที่เหมาะสมกับบริบทของสถาบัน

และผู้เรียนของตนเอง ผลของการจัดโครงการคือการได้รูปแบบการเสริมสร้างจิตวิญญาณความเป็นครูที่แตกต่างกันของแต่ละมหาวิทยาลัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิธีการเสริมสร้างความเป็นครูระหว่างนิสิตนักศึกษา อาจารย์แต่ละมหาวิทยาลัยและครูประจำการที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นครูต้นแบบทั่วทุกภูมิภาค รวมทั้งได้ผลสะท้อนของนิสิตนักศึกษาที่ได้เข้าร่วมโครงการถึงประโยชน์และแนวทางการพัฒนาต่อต่อไป

ผลสรุปของโครงการนี้คือ การปลูกฝังจิตวิญญาณความเป็นครู ควรเริ่มตั้งแต่การคัดเลือกผู้ที่มีความสนใจความรักที่จะเป็นครู (Recruit) เมื่อเข้ามาเรียนแล้ว จากนั้นสถาบันผลิตครูต้องสร้างกระบวนการที่ต่อเนื่องเพื่อรักษาจิตวิญญาณความเป็นครูตั้งแต่เริ่มต้นการศึกษาตลอดจนจบการศึกษานอกเหนือจากการพัฒนาความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนการสอน (Retain) นอกจากนี้สถาบันผลิตครูยังมีบทบาทในการช่วยเหลือและส่งเสริมครูต้นแบบซึ่งเป็นครูพี่เลี้ยง หรือครูที่มีประสบการณ์สูง หรือครูที่ใกล้จะเกษียณอายุราชการให้นำความรู้ความสามารถมาถ่ายทอดให้กับครูรุ่นต่อไป (Retire) อีกด้วย

การเสริมสร้างจิตวิญญาณความเป็นครูนี้ ได้รับความสนใจมาตั้งแต่เริ่มมีการผลิตครูในประเทศไทยโดยมีลักษณะที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงของจุดเน้นทางการศึกษา ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งหากเราได้เรียนรู้และนำบทเรียนที่มีมาเป็นแบบอย่างเพื่อปรับปรุงการพัฒนาครูไทยให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกในปัจจุบันมากยิ่งขึ้น

ย้อนรอยการผลิตครู

ประเทศไทยให้ความสำคัญกับการฝึกหัดครูหรือการผลิตครูมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2435 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ก่อตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูที่โรงเรียนเด็กถนนบำรุงเมือง โดยใช้ตึกสายสวัสดิ์สุนทราคาร โรงเรียนเบญจมราชูทิศเป็นสถานที่เล่าเรียน (ต่อมาคือ วิทยาลัยครูพระนคร) ความต้องการครูของประเทศมีเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งในช่วงเวลาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) สถาบันการผลิตครูได้ผลิตครูเกินความต้องการไปกว่า 36,000 คนต่อปี ทำให้สถาบันผลิตครูต้องเปลี่ยนภาระหน้าที่ นอกจากจะผลิตครูผู้สอนทางวิชาการแล้ว ยังมีหน้าที่ทำการวิจัย ส่งเสริมวิทยฐานะครู บำรุงศิลปวัฒนธรรม และให้บริการทางวิชาการและสังคม

ด้วยภารกิจดังกล่าวทำให้สถาบันทางการศึกษาต้องปรับกระบวนการจัดการเรียนการสอนให้มีความใกล้ชิดกับการพัฒนาท้องถิ่นมากขึ้น วิทยาลัยนี้จึงเป็นที่มาของการจัดกิจกรรมนิสิตนักศึกษาเพื่อพัฒนาลังคมในระยะต่อมา นอกจากนี้ รัฐยังมีนโยบายการจำกัดรับผู้เรียนครู โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนที่มาจากท้องถิ่นได้มีโอกาสเข้าเรียนในสถานศึกษาส่วนภูมิภาคที่จัดการศึกษาและกิจกรรมนักศึกษาให้สอดคล้องกับท้องถิ่นของตนเองมากยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกัน สถาบันในส่วนกลางมีหน้าที่เพิ่มการผลิตครูที่สูงกว่าระดับปริญญาตรี เพื่อสร้างความเข้มแข็งทางวิชาการควบคู่กันไป (บำรุง กลัดเจริญ, 2506)

จากวิทยานิพนธ์เรื่อง ประวัติการฝึกหัดครูของประเทศไทย โดยบำรุง กลัดเจริญ (2506) ได้กล่าวถึงการฝึกหัดครูในอดีตว่า ตั้งแต่วันที่ 9 มิถุนายน 2445 ที่โรงฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์นั้น ผู้มาฝึกปฏิบัติการสอนจะต้องผลิตกันไปฝึกสอนที่โรงเรียนต่าง ๆ โดยมีครูใหญ่ และครูประจำชั้นของโรงเรียนแห่งนั้นเป็นผู้ควบคุม และยังได้นำนักเรียนจากโรงเรียนต่าง ๆ มาให้ทดลองสอนที่โรงฝึกหัดอาจารย์อีกสัปดาห์ละครั้ง อันจะเป็นคะแนนส่วนหนึ่งของการสอบไล่ด้วย การฝึกหัดครูดังกล่าว มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือการผลิตครูที่ต้องเป็นแบบอย่าง และตระหนักถึงหน้าที่ของตนที่จะผลิตเยาวชนที่มีความรู้ความสามารถและเป็นคนดีของสังคม ดังที่ปรากฏในคำสั่งของกรมศึกษาธิการเรื่อง คำสั่งเรื่องนักเรียนอาจารย์ชั้นฝึกหัด (อ้างถึงในบำรุง กลัดเจริญ, 2506, หน้า 28) ว่า

“การฝึกหัดครูเป็นการสำคัญอย่างยิ่งอันหนึ่งของการศึกษา เพราะครูย่อมเป็นผู้ที่จะทรงคุณวุฒิ สามารถที่จะให้ความรู้แก่ศิษย์โดยบริบูรณ์ ทั้งเป็นผู้ที่จะเพาะสันดานและกิริยาอัธมาศัยให้ศิษย์เป็นการดีด้วย เหตุฉะนั้น ย่อมต้องการครูดี ๆ มาก ๆ อีกประการหนึ่งในทุกวันนี้ย่อมเป็นสิ่งปรากฏและนิยมกันแล้วว่า การเป็นครูย่อมเป็นตำแหน่งสูง และเป็นตำแหน่งที่สามารถจะถือเอาเป็นหลักฐานที่บุคคลจะยึดเหนี่ยวเอาเป็นวิชาสำหรับตนได้ ... เหตุฉะนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องกวาดขันในการฝึกหัดครูยิ่งขึ้น...”

จากคำสั่งฉบับนี้ จึงได้กำหนดแนวทางการฝึกหัดครูให้สถาบันผลิตครูสอนเรื่องงานในหน้าที่ของครูด้วย ทั้งนี้ สิ่งสำคัญคือการคัดเลือกคนที่จะมาเป็นครูในอดีตจึงเริ่มการคัดเลือกครูจากการที่ครูใหญ่โรงเรียน

ต่าง ๆ คัดเลือกนักเรียนที่มีแววจะเป็นครูจากนักเรียนในโรงเรียนของตนมาศึกษาเล่าเรียนและบ่มเพาะความเป็นครู โดยมีข้อสรุปสุดท้ายของแนวทางการคัดเลือกครูว่า "เป็นคนที่มีรักการเป็นครูแท้จริงด้วย เพราะมีแววสำหรับเป็นครูมาแต่กำเนิดแล้ว" ในช่วงเวลาดังกล่าว รัฐเป็นผู้จัดการฝึกหัดครูในทุกระดับผ่านการใช้มาตรการพิเศษ คัดเลือกบุคคลที่จะเข้าศึกษาด้านการฝึกหัดครู ทั้งนี้ เพื่อพิจารณาพัฒนาบุคคลที่มีสติปัญญาเหมาะสมและมีความสามารถที่จะเป็นครูตั้งแต่เริ่มต้น อีกทั้ง ในช่วงหนึ่งรัฐยังให้ความสำคัญกับการผลิตครูที่มีวุฒิต่ำกว่าระดับอุดมศึกษาแต่เป็นไปตามความต้องการของท้องถิ่นด้วย

การฝึกหัดครูในขณะนั้น จึงมีได้จำกัดอยู่แค่สถาบันผลิตครูในพื้นที่ของเมืองใหญ่ หากแต่เริ่มส่งเสริมการจัดการศึกษาวิชาครูให้เหมาะสมกับท้องถิ่นด้วยในเดือน ธันวาคม พ.ศ.2491 หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงศึกษาธิการได้เดินทางไปราชการและศึกษาดูงานด้านการศึกษาที่ประเทศตุรกี ได้เห็นประโยชน์ของการจัดตั้งวิทยาลัยหมู่บ้านขึ้น ได้จัดตั้งวิทยาลัยหมู่บ้าน หรือ Village Institute ขึ้นที่อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี ซึ่งมุ่งผลิตครูที่เหมาะสมกับชนบท อีกทั้งปลูกฝังให้มีความรักต่อความเป็นครูของท้องถิ่น แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับการผลิตครูในปัจจุบันเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะโครงการผลิตครูเพื่อพัฒนาท้องถิ่น ปีการศึกษา 2561 ซึ่งเป็นโครงการการรับครูบรรจุในท้องถิ่นของตนเองเพื่อป้องกันปัญหาการย้ายของครูต่างถิ่นและการขาดแคลนครูในบางพื้นที่ โดยเริ่มจากการคัดเลือกคนดี คนเก่งเข้าศึกษาในหลักสูตรการผลิตครู เมื่อจบการศึกษาแล้วสามารถบรรจุในภูมิลำเนาของตนเอง (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2561)

จากหนังสือ ยี่สิบเจ็ดปีการสถาปนากรมการฝึกหัดครู (กรมการฝึกหัดครู, 2524) ได้แสดงให้เห็นว่า กิจกรรมของนิสิตนักศึกษาถือเป็นส่วนหนึ่งของการผลิตครู บางสถาบันได้ถือเป็นข้อกำหนดเพื่อขอจบการศึกษา กิจกรรมต่างๆ ในช่วงแรกนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ นิสิตนักศึกษาตอบสนองความต้องการของสังคมในมิติต่าง ๆ อาทิ 1) ค่ายอาสาพัฒนาชนบทของวิทยาลัยครูธนบุรี (ตั้งแต่ปี พ.ศ.2515) และวิทยาลัยครูนครปฐม (ตั้งแต่ปี พ.ศ.2522) เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ครูเป็นผู้นำของท้องถิ่น เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง จึงต้องฝึกให้ครูเป็นผู้ที่มีความ

เสียสละ เข้าใจท้องถิ่น และสัมผัสท้องถิ่นอย่างใกล้ชิด 2) กิจกรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมที่วิทยาลัยครูภูเก็ต ได้จัดโครงการฝึกอบรมบุคลิกภาพและมารยาทในสังคม เพื่อการรู้จักวางตัวให้เหมาะสม รู้จักควบคุมมารยาท การวางตัวในโอกาสต่างๆ การแต่งกาย การยืน เดิน นั่ง ต่อหน้าผู้ใหญ่และนักเรียน มารยาทในที่สาธารณะต่าง ๆ การฝึกใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง การสื่อสาร กาลเทศะ การกล่าวถวายพระพร การกล่าวต้อนรับ การกล่าวสุนทรพจน์ การให้อิโหว่ การกล่าวเปิดอบรม การให้สัมภาษณ์ การได้เวที การอภิปราย ปาฐกถา ความรู้ความสามารถในการจัดพิธีตามประเพณีต่าง ๆ การจัดโต๊ะหมู่บูชา การจัดพิธีสงฆ์ การจัดงานกีฬา งานศพ การทำของที่ระลึก การทำพวงหรีด การร่ายพวงมาลัย ฯลฯ โดยผู้ไม่เข้ารับการฝึกอบรมนี้จะถือว่าไม่จบการศึกษา เว้นแต่ไปอบรมในโครงการอื่นๆที่วิทยาลัยยอมรับได้ 3) โครงการส่งเสริมงานประเพณีเทศกาลต่าง ๆ เช่น วิทยาลัยครูกำแพงเพชร เพราะเห็นว่าวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญต่อจิตใจ เอกราช และสามัคคีระหว่างคนในชาติ และ 4) โครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม เช่นวิทยาลัยครูเพชรบูรณ์ โดยจัดกิจกรรมเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามวัดต่าง ๆ เพื่อปลูกฝังเยาวชนไทยให้มีศีลธรรมและวัฒนธรรมอันดีงาม มีความสามัคคีกันเพื่อการทำนุบำรุงพระศาสนา

จะเห็นได้ว่า การผลิตครูของไทยตั้งแต่อดีตนั้น ประกอบด้วยแนวทางและกิจกรรมที่หลากหลายรูปแบบ ทั้งการสั่งสอนเนื้อหาความรู้ การส่งเสริมกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมนอกห้องเรียน ซึ่งรัฐได้ให้ความสำคัญกับการผลิตครูมาเป็นระยะเวลานานดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ในระยะต่อมา จึงได้กำหนดมาตรฐานของผู้ที่จะประกอบวิชาชีพครูทั้งในด้านความรู้ ทักษะและเจตคติดังจะได้กล่าวต่อไป

มาตรฐานการผลิตครูอดีต - ปัจจุบัน

ภายใต้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรไทย 2520 ซึ่งเป็นระยะเวลาหลังปฏิรูปการปกครองที่บริบททางสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากด้วยปัญหาทางการเมืองในประเทศ การศึกษาในระยะนี้ต้องการที่จะอบรมพลเมืองให้ตระหนักและเห็นคุณค่าของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข อีกทั้งการพัฒนาประเทศที่มุ่งสู่การเป็น

ประเทศอุตสาหกรรม การจัดการศึกษาในช่วงระยะเวลาดังกล่าว จึงจำเป็นต้องสร้างเยาวชนที่มีใช้ไม่เพียงความรู้ทางวิชาการ หากแต่ต้องมีเจตคติของการเป็นพลเมืองที่ดี มีทักษะทางวิชาชีพเพื่อตอบสนองการมีงานทำ ครูมีบทบาทอย่างยิ่งที่จะสร้างพลเมืองเพื่อตอบสนองความต้องการพัฒนาประเทศดังกล่าวในขณะนั้นด้วย

การพัฒนาการผลิตครูเกิดขึ้นอย่างมากอีกครั้งภายใต้พระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 ที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาตลอดชีวิตและเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางซึ่งแตกต่างจากการให้ครูเป็นศูนย์กลางเช่นในอดีต ดังนั้น การปฏิรูปการผลิตครูจึงเกิดขึ้น โดยในบทเฉพาะกาลของ พรบ.การศึกษา พ.ศ.2542 หมวดที่ 1 บททั่วไป ความมุ่งหมายและหลักการ มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาบุคคลอย่างรอบด้านทั้งความรู้ สังคม อารมณ์ จิตใจ จิตสำนึกเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย การให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา การกำหนดมาตรฐานวิชาชีพครู การประกันคุณภาพการศึกษา อีกทั้งในหมวดที่ 7 ครู คุรุสภาและบุคลากรทางการศึกษา ได้ที่กล่าวถึงระบบและกระบวนการผลิตและพัฒนาครู คุรุสภาและบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐาน โดยจัดให้มีกองทุนสำหรับการพัฒนา มืองค์กรวิชาชีพครูเพื่อดูแลการออกใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ มืองค์กรกลางบริหารบุคคล การกระจายอำนาจ การบริหารและระบบเงินเดือนครู เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ ภายใต้พระราชบัญญัติการศึกษาดังกล่าว จึงได้เกิดพระราชบัญญัติครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ.2546 จากนั้นได้ออกประกาศ เรื่อง การรับรองปริญญาและประกาศนียบัตรทางการศึกษาเพื่อประกอบวิชาชีพ พ.ศ. 2557 ซึ่งได้กำหนดมาตรฐานวิชาชีพทั้งสามารควรรู้ สมรรถนะและจรรยาบรรณวิชาชีพครูด้วย

ในมาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพนั้น มีข้อสำคัญที่กล่าวถึงการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครู คือข้อที่ 1 “ความเป็นครู” สาระความรู้ที่ 2 ที่ว่าด้วยการปลูกฝังจิตวิญญาณความเป็นครู และมาตรฐานที่ 11 “คุณธรรม จริยธรรมและจรรยาบรรณ” มีเนื้อหาสำคัญในเรื่องหลักธรรมาภิบาล คุณธรรมจริยธรรมและจรรยาบรรณของวิชาชีพครู ว่าครูที่ต้องการคือต้องเป็นแบบอย่างที่ดี มีจิตสำนึกที่จะเสียสละเพื่อส่วนรวม นอกจากนี้ยังกำหนดให้ครูต้องมีสมรรถนะที่เหมาะสมในข้อ 4 ที่ว่า

ด้วยจิตวิญญาณความเป็นครูอย่างชัดเจน

จากมาตรฐานความรู้และสมรรถนะครูที่กล่าวมา แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของจิตวิญญาณความเป็นครูอยู่ทั้งสิ้น นอกจากนี้ ครูยังต้องมีความประพฤติให้เหมาะสมกับวิชาชีพเพื่อรักษาและส่งเสริมเกียรติคุณชื่อเสียงของตนเองและสมาชิกในวิชาชีพ จึงได้กำหนดข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยจรรยาบรรณของวิชาชีพ พ.ศ. 2556 การปลูกฝังความเป็นครูตามจรรยาบรรณ ดังนั้น จึงเป็นบทบาทหน้าที่ของสถาบันผลิตครูที่จะต้องจัดการเรียนการสอน การสร้างบรรยากาศ และการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้ครูได้เป็นผู้นำพาสังคมให้เจริญก้าวหน้า อย่างไรก็ตามเมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2562 คุรุสภาได้ออกข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2562 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนพิเศษ 291 ง (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, 2562) ที่ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ที่สำเร็จการศึกษา การกำหนดหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขในการขอรับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพเพิ่มเติม การรับใบอนุญาตของชาวต่างชาติและการขอต่อใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครู

การเสริมสร้างจิตวิญญาณครูในปัจจุบัน : กิจกรรมเสริมความเป็นครู

ในปี พ.ศ. 2560 รัฐบาลได้พิจารณาประกาศ แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) ซึ่งแผนการศึกษานี้มีจุดเน้นในเรื่องการพัฒนาเด็กเล็กทั้งร่างกาย จิตใจ วินัย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย การตั้งกองทุนช่วยเหลือผู้ที่ขาดแคลนอันเป็นการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ได้จัดตั้งสำนักงานปฏิรูปการศึกษา ซึ่งเป็นองค์การมหาชนเฉพาะกิจ มีคณะกรรมการบริหารสำนักงานปฏิรูปจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน มีหน้าที่ประการหนึ่งคือ เสนอการจัดระบบครู คุรุสภา และบุคลากรทางการศึกษา อีกทั้ง ในยุทธศาสตร์ที่ 3 ของแผนการศึกษาแห่งชาติ ได้กล่าวถึงพัฒนาระบบการผลิตครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาได้มาตรฐานระดับสากล โดยจัดให้มีระบบฐานข้อมูลที่ถูกต้องในระยะยาว ผลิตครูในระบบปิด การหลักเกณฑ์ในการให้สำเร็จการศึกษาสาขาอื่นพัฒนามาเป็นครูได้ ครูอาจารย์และบุคลากรทางการศึกษาได้รับการพัฒนาสมรรถนะตามมาตรฐานสากล

ก่อนหน้าแผนการศึกษาฉบับนี้ ครุสภาตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าวอยู่ก่อนแล้ว จึงได้กำหนดมาตรฐานองค์ประกอบที่เกี่ยวกับการผลิตครูไว้ว่า ผู้ที่จะได้รับใบประกอบวิชาชีพครูนั้น **ต้องได้เข้าร่วมกิจกรรมเสริมความเป็นครูที่สถาบันการศึกษาจัดขึ้น** โดยกำหนดให้สถาบันการศึกษาดำเนินการดังนี้ 1) มีคณะกรรมการบริหารกิจกรรม 2) มีกิจกรรมตลอดหลักสูตรโดยจัดเป็นระยะเวลาต่อเนื่อง 3) มีการกำหนดเกณฑ์ขั้นต่ำของการเข้าร่วมกิจกรรม 4) มีการประเมินผู้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างเป็นระบบ และ 5) มีสมุดบันทึกหรือระเบียบรายงานผลการเข้าร่วมกิจกรรมและใช้ในการพิจารณาอนุมัติการสำเร็จการศึกษา ควบคู่กับประเมินผลการเรียนรายวิชา ซึ่งมหาวิทยาลัยต่างๆต้องกำหนดเกณฑ์การรับรองและตรวจสอบการจัดกิจกรรมเหล่านั้นด้วยว่า 1) มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารกิจกรรมไม่น้อยกว่ามาตรฐาน 2) มีแผนการจัดกิจกรรมตลอดหลักสูตร และ 3) มีคู่มือการประเมินผลและสมุดบันทึกหรือระเบียบรายงานผลตามมาตรฐาน

อย่างไรก็ดี ในปี พ.ศ.2562 ได้มีการปรับเปลี่ยนการฝึกหัดครูจากระยะเวลา 5 ปี เป็น 4 ปี โดยกำหนดกิจกรรมเสริมความเป็นครูไว้ในประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องมาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาครุศาสตร์และสาขาศึกษาศาสตร์ (หลักสูตรสี่ปี) พ.ศ. 2562 ลงวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2562 ไว้ในเนื้อหาสาระสำคัญของสาขาวิชา ข้อ 8.3 กิจกรรมเสริมความเป็นครู หน้า 7-8 (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, 2562) ว่า

ให้สถาบันศึกษากำหนดกิจกรรมเสริมความเป็นครูแต่ละปี โดยอาจจัดกิจกรรม/โครงการเป็นการเฉพาะหรืออาจบริหารจัดการให้บูรณาการกับการเรียนการสอนในรายวิชาต่างๆ เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะความเป็นครูและเสริมสร้างความเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง ปีละไม่น้อยกว่าสองกิจกรรม อาทิ

- 1) กิจกรรมเสริมสร้างความศรัทธา ความมุ่งมั่น และรักในอาชีพครู
- 2) กิจกรรมจิตอาสาและ/หรือจิตสาธารณะ/การบำเพ็ญประโยชน์แก่ชุมชนและสังคม
- 3) กิจกรรมส่งเสริมความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ และความเป็นไทย
- 4) กิจกรรมตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและ/หรือศาสตร์พระราชา

- 5) กิจกรรมลูกเสือ/เนตรนารี/ยุวกาชาด
- 6) กิจกรรมเสริมสร้างสุขภาวะ การป้องกันโรค และเพศศึกษา
- 7) กิจกรรมส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตย รวมถึงการเลือกตั้ง
- 8) กิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรม ศิลปะ ดนตรี นาฏศิลป์
- 9) กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ กีฬาและนันทนาการ
- 10) กิจกรรมทางวิชาการ
- 11) กิจกรรมอื่น ๆ ที่สถานศึกษาเห็นสมควร

เนื่องด้วยในขณะที่เขียนบทความนี้ เป็นปีแรกของการปรับปรุงหลักสูตรการผลิตครู จึงยังไม่ได้มีตัวอย่างของกิจกรรมตามหลักสูตรผลิตครู 4 ปีที่ชัดเจน ดังนั้นขอเสนอการจัดกิจกรรมเสริมความเป็นครูในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ด้วยมหาวิทยาลัยที่ผลิตครูมีการบันทึกกิจกรรมเสริมความเป็นครูและจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้บัณฑิตนักศึกษาได้เข้าร่วม โดยความร่วมมือจากหน่วยงานภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมค่ายพัฒนาชนบท กิจกรรมการสืบสานประเพณี วัฒนธรรม การอบรมจิตใจพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม แสดงให้เห็นว่าระบบการผลิตครูของไทยให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความเป็นครูเพื่อผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพออกสู่สังคมอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลายาวนาน

จากการศึกษาสมุดบันทึกกิจกรรมของนิสิต นักศึกษาคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์จากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ทั้งจากกลุ่มมหาวิทยาลัยของรัฐ มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ กลุ่มมหาวิทยาลัยเทคโนโลยี กลุ่มสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กลุ่มสถาบันการพลศึกษา กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ และสถาบันผลิตภาพเอกชน ซึ่งเป็นข้อมูลระหว่างปีการศึกษา พ.ศ.2555-2560 พบว่า ได้กำหนดให้นิสิตนักศึกษาเข้าร่วม 10-12 กิจกรรมตลอดระยะเวลาที่ศึกษา มีการกำหนดกฎระเบียบ ลักษณะของกิจกรรม และการบันทึกสาระความรู้ ความเข้าใจมีหลายลักษณะ มีข้อสังเกตดังนี้

1. การจัดทำสมุดบันทึกกิจกรรม ตามหลักเกณฑ์ของคุรุสภาที่ได้กำหนดมาตรฐานองค์ประกอบที่เกี่ยวกับการผลิตครูข้อที่ 5 ว่าให้มีสมุดบันทึกหรือระเบียบรายงานผลการเข้าร่วมกิจกรรมและใช้ในการพิจารณาอนุมัติการสำเร็จการศึกษา ควบคู่กับประเมินผลการเรียนรายวิชานั้น พบว่า ทุกมหาวิทยาลัยมีการจัดทำสมุดบันทึกกิจกรรม

ซึ่งให้นักศึกษาค้นคว้าข้อมูลส่วนตัวในส่วนแรก จากนั้นเป็นการบันทึกรายการกิจกรรม คือการบันทึกข้อความรู้ ความคิดเห็น ภาพถ่าย ใบประกาศนียบัตร ใบเสร็จ และหลักฐานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องแสดงว่าได้เข้าร่วมกิจกรรม แล้วอีกทั้งยังกำหนดให้มีการตรวจสอบการเข้าร่วมกิจกรรม ทำให้ทุกมหาวิทยาลัยต้องมีส่วนงานที่รับผิดชอบ ในการจัดกิจกรรมและเป็นผู้ลงนามการยืนยันเข้าร่วม กิจกรรมของนักศึกษา จากนั้นจึงส่งเอกสารดังกล่าว ให้อาจารย์ที่ปรึกษาของนิสิตมารับทราบอีกครั้งหนึ่ง ข้อคำถาม ในสมุดบันทึกนี้มีด้วยกันหลายรูปแบบ โดยมีข้อสังเกต ของบางมหาวิทยาลัยที่มีความแตกต่าง ได้แก่ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ให้นักศึกษาเขียนบันทึกปัญหาที่ของตนเองในแต่ละกิจกรรม ว่าตนเองเป็นผู้บันทึกกิจกรรม ผู้ปฏิบัติงาน ผู้เข้าร่วมกิจกรรม หรืออื่น ๆ ในขณะที่มหาวิทยาลัยอื่น ๆ ไม่มี

2. กิจกรรมที่เสริมสร้างจิตวิญญาณโดยตรง และสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาครูต่าง ๆ กล่าวคือ สอดคล้องกับสาระความรู้ความเป็นครู สมรรถนะความเป็นครู ที่กำหนดโดยคุรุสภา และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ของบัณฑิตของแต่ละมหาวิทยาลัย อาทิ กิจกรรมพัฒนา จิตวิญญาณความเป็นครู เป็นกิจกรรมที่มีสาระความรู้ ความเป็นครูในข้อคุณลักษณะครูที่ดี การสร้างทัศนคติ ที่ดีต่อวิชาชีพครู และการเสริมสร้างศักยภาพและ สมรรถภาพความเป็นครู โดยแสดงถึงสมรรถนะความเป็นครูในเรื่องความรัก ความเมตตาและปรารถนาดีต่อ ผู้เรียน มีความอดทนและรับผิดชอบ ปฏิบัติตามจรรยาบรรณ ของวิชาชีพครู นอกจากนี้ ยังแสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะ ที่พึงประสงค์ของบัณฑิตคณะครุศาสตร์และศึกษาศาสตร์ ที่ว่ามีจิตวิญญาณความเป็นครู

สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมาราช (ม.ป.ป.) ได้กำหนดกิจกรรมที่เสริมสร้าง จิตวิญญาณความเป็นครูโดยเน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้ตนเอง ผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมแรงบันดาลใจสู่อาชีพครู โดยให้นักศึกษาอ่านชีวประวัติครูที่ประสบความสำเร็จใน วิชาชีพครู เช่น ได้รับรางวัล หรือที่สังคมยอมรับนับถือ จำนวน 10 ท่าน บันทึกเป็นรายละเอียดที่ว่า 1) ประวัติ ย่อของครู 2) เขียนสะท้อนความรู้สึกหลังการอ่าน ชีวประวัติของครูทั้ง 10 ท่าน ว่าได้สร้างแรงบันดาลใจ ในการเป็นครูอย่างไรบ้าง และยังมีกิจกรรมปลูกฝัง จิตวิญญาณความเป็นครู โดยให้นักศึกษาแต่ละคน

สำรวจการแสดงพฤติกรรมของตนเองต่อผู้เรียนว่ามี ลักษณะอย่างไรเป็นเวลา 1 สัปดาห์ โดยสังเกตพฤติกรรม การแสดงความรัก ความเอาใจใส่ ความเป็นกันเอง การใช้ สายตา ท่าทางและการปฏิบัติ หากเป็นช่วงที่ยังไม่ได้ เป็นครูก็ให้พิจารณาถึงพฤติกรรมที่แสดงต่อเด็กที่อาศัย อยู่ใกล้เคียง โดยกำหนดผู้เรียน 1 คน เพื่อวิเคราะห์และ หาทางช่วยเหลือสิ่งที่ผู้เรียนต้องการให้พัฒนา ระบุ ประเด็นปัญหาและกำหนดเป็นจุดประสงค์ในการทำงาน ของครู กำหนดตัวบ่งชี้ที่แสดงความสำเร็จของการช่วยเหลือ และพัฒนาผู้เรียน ให้เขียนรายงานความช่วยเหลือ วิธีการ และผลความช่วยเหลือ

นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมครูผู้มีวิสัยทัศน์ โดยให้ เรียนรู้เกี่ยวกับการสร้างวิสัยทัศน์ โดยมีประเด็นดังนี้ 1) การให้นักศึกษาระบุวิสัยทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับนักศึกษา ในระดับองค์การหรือหน่วยงานหรือกลุ่มสาระ 2) การ พิจารณาวิสัยทัศน์ขององค์การหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แล้วพิจารณากำหนดวิสัยทัศน์ของตนเอง ด้านการศึกษา ด้านการพัฒนาตน และด้านการพัฒนาองค์กร 3) การ ประเมินและปรับปรุงวิสัยทัศน์ โดยให้ตรวจสอบจาก แบบฟอร์มที่กำหนดขึ้น จากนั้นแสดงวิสัยทัศน์ด้านการ ศึกษาของตนเอง ด้านการพัฒนาตน การพัฒนาองค์กร และให้เขียนรายละเอียดของงาน การสร้างวิสัยทัศน์ ตามรายการที่กำหนดให้

3. การตั้งประเด็นคำถามในคู่มือกิจกรรมที่ แตกต่างกันในแต่ละกิจกรรม ซึ่งจะมีส่วนที่ให้นักศึกษาสะท้อนสิ่งที่ได้รับการเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งโดยมากจะเป็นคำถามเดียวกันทุกกิจกรรม เช่น การ สรุปลองความรู้ที่ได้จากการฟังบรรยาย/เข้าร่วมกิจกรรม ข้อคิดเห็นต่อสาระเนื้อหา/กิจกรรมและการนำไป ใช้ประโยชน์ในวิชาชีพ หากแต่บางมหาวิทยาลัย อาทิ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย และมหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมาราช จะตั้งคำถามของแต่ละกิจกรรมแตกต่างกัน เพื่อให้ผู้ตอบสนองความคิดเห็นและความรู้ของแต่ละ กิจกรรมได้อย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น ในกิจกรรมไหว้ครู ซึ่งเป็นกิจกรรมบังคับที่นักศึกษาในชั้นปีที่ 1 ต้องเข้าร่วมนั้น มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ได้จัดกิจกรรมครุศาสตร์ น้อมวันทาบูชาครู โดยให้นักศึกษาตอบคำถามที่ว่า 1) กิจกรรม ดังกล่าว ได้แสดงถึงความเคารพ ความกตัญญูของ นักศึกษาคณะครุศาสตร์ต่อครูอาจารย์ในมหาวิทยาลัย ราชภัฏเลย มีความสำคัญต่อวิชาชีพครูอย่างไร จงอธิบาย

2) นักศึกษามีศรัทธาและมีจิตวิญญาณความเป็นครูจากกิจกรรม “ไหว้ครู” นี้อย่างไร โดยในกิจกรรมเดียวกันมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ให้นักศึกษาระบุรายละเอียดเกี่ยวกับกิจกรรม สถานที่จัดงาน เวลา ประธานจัดงานและผู้เข้าร่วม มีคำถามที่ว่า 1) รู้สึกอย่างไรขณะไหว้ครู 2) ให้เขียนถึงความประทับใจของนักศึกษาที่มีต่อครูในอดีตของนักศึกษา

อีกตัวอย่างหนึ่ง คือกิจกรรมเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม หรือการปฏิบัติธรรมนั้น มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ได้จัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนาจิตและกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและพัฒนาบุคลิกภาพ มีคำถามที่ว่า 1) ให้นักศึกษาเขียนรายละเอียดของหลักธรรมทางศาสนาที่นักศึกษานับถือมา 1 ประการ 2) ให้นักศึกษาเขียนเรียงความแสดงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตนเองหลังการปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนาจิต ส่วนมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชนั้น จัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนาจิต โดยต้องปฏิบัติตามหลักศาสนาจำนวน 12 ชั่วโมง. โดยให้เขียนบันทึกรายละเอียดของกิจกรรม วันเวลา สถานที่ และรายละเอียดกิจกรรม และให้เขียนแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงของตนเองด้านความรู้สึก ความคิดและด้านร่างกาย ในช่วงก่อนระหว่างและหลังปฏิบัติธรรม การเขียนว่าได้นำหลักธรรมเหล่านั้นมาพัฒนานตนเองและวิชาชีพครูอย่างไร

4. การจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องของมหาวิทยาลัย
กล่าวคือ กิจกรรมโดยมากจะเป็นการทำกิจกรรมเพียงครั้งเดียวก็สามารถสะสมเป็นกิจกรรมเสริมความเป็นครูได้ แต่บางมหาวิทยาลัยเล็งเห็นถึงความสำคัญของการปลูกฝังความเป็นครูอย่างต่อเนื่อง อาทิ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ให้นักสิตต้องทำกิจกรรมจิตอาสาอย่างน้อย 3 กิจกรรมตลอดระยะเวลาการศึกษาจึงจะถึงว่าผ่านข้อกำหนดนี้ อีกตัวอย่างหนึ่งคือมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ได้จัดกิจกรรมพัฒนาและเสริมสร้างความเป็นครู โดยจัดให้มีตารางบันทึกจริยธรรมประจำวัน 1 แผ่นสำหรับ 1 เดือน ที่ให้นักศึกษาตรวจสอบตนเองว่าได้ประพฤติตนบกพร่องในเรื่องใดบ้างทุกวันก่อนนอน ซึ่งได้แก่ ด้านความคิดความรู้สึก การพูด และการกระทำ ที่ส่งผลต่อตนเองและต่อผู้อื่น รวม 23 ข้อ

5. การให้อิสระในการทำกิจกรรม มหาวิทยาลัยทุกแห่งได้แบ่งกิจกรรมเป็นกิจกรรมบังคับ และกิจกรรมเลือกตามความสนใจของนิสิตนักศึกษา ทั้งนี้ ต้องอยู่ใน

วิจรรย์ญาณของอาจารย์ผู้รับผิดชอบว่าเหมาะสมหรือไม่ บางมหาวิทยาลัยจัดกิจกรรมให้เลือก แต่บางมหาวิทยาลัยให้อิสระแก่นิสิตนักศึกษาเลือกทำกิจกรรมนอกมหาวิทยาลัยได้ด้วยตนเอง

6. การกำหนดกิจกรรมแต่ละชั้นปีของนิสิต นักศึกษาให้สอดคล้องกับการเรียนการสอนและการฝึกปฏิบัติการสอน โดยมากการจัดกิจกรรมเตรียมความพร้อมก่อนฝึกปฏิบัติการสอนในสถานศึกษา อาทิ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จะให้นักศึกษาไปทดลองเป็นครู และสรุปสิ่งที่ตนเองได้ไปทำในโรงเรียน ความรู้ที่ได้ บริบทของโรงเรียน สภาพชุมชน วิเคราะห์ตนเองเมื่อไปจัดกิจกรรม การพัฒนาดตนเอง พัฒนางค์กร รวมถึงการวิจัยในชั้นเรียน หรือสถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตชุมพร ได้จัดโครงการฝึกปฏิบัติการสอนในสถานศึกษาเพื่อให้นักศึกษาได้ทดลองและประเมินตนเองด้วย หรือกิจกรรมเตรียมความพร้อมของนิสิตนักศึกษาในเรื่องการฝึกอบรมวิชาผู้กำกับลูกเสือสำรองของมหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี

7. การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับลักษณะของสาขาที่เปิดสอน มหาวิทยาลัยส่วนมากจะเปิดการเรียนการสอนในหลายสาขา ไม่ว่าจะเป็นปฐมวัย ประถมศึกษา การสอนวิทยาศาสตร์ การสอนสังคมศาสตร์ ฯลฯ หากแต่บางมหาวิทยาลัยที่มีความเฉพาะทางจะจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับเนื้อหาสาระและการนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน อาทิ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ที่เปิดสอนในสาขานาฏศิลป์ คีตศิลป์ ดุริยางคศิลป์ทั้งไทยและสากล จึงจัดให้บางกิจกรรมเป็นการสร้างสรรค์ และการเผยแพร่ผลงานสู่สาธารณะ หรือสถาบันการพลศึกษาจากหลายวิทยาเขต จะร่วมกันจัดโครงการแข่งขันกีฬา สถาบันการพลศึกษาแห่งประเทศไทยที่ให้นักศึกษาทุกชั้นปีได้เข้าร่วม อันจะเป็นการสนับสนุนการพัฒนาตนเองและการเรียนการสอน อีกทั้งยังสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างนักศึกษาจากวิทยาเขตต่าง ๆ อีกด้วย

นอกจากนี้ ในกลุ่มมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีซึ่งโดยส่วนมากจะเปิดสอนคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม ได้จัดกิจกรรมเสริมความเป็นครูโดยเฉพาะการเสริมสร้างความรู้ผ่านกิจกรรมการแข่งขันในโครงการ Teaching Academy Award ซึ่งจัดมาแล้วทั้งหมด 7 ครั้ง หมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นเวทีในการแข่งขันทักษะการสอน และการแข่งขันสื่อการสอน เพื่อให้นักศึกษาได้นำความรู้ความสามารถที่ได้จากโครงการมานำเสนอ

เป็นงานวิจัย เพื่อสนับสนุนให้นำเสนอในระดับชาติหรือนานาชาติต่อไป ซึ่งนักศึกษาจะได้ประสบการณ์และเชี่ยวชาญในการนำเสนอผลงานวิชาการ การสร้างนวัตกรรมการเรียนการสอน และยังเป็น การสร้างเครือข่ายของสถานศึกษาเพื่อสร้างครูช่างอุตสาหกรรมที่มีทั้งความรู้และทักษะอีกด้วย โดยแบ่งประเภทของการแข่งขันออกเป็น 1) การแข่งขันประเภทการสอน 2) การแข่งขันสื่อการสอนประเภท Hardware 3) การแข่งขันสร้างสื่อการสอนประเภท Software และ 4) การแข่งขันประกวดร้องเพลงไทยลูกทุ่งและแดนเซอร์ ซึ่งอาจมีการบรรยายในหัวข้ออื่น ๆ เพิ่มเติมอีกด้วย

8. การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏและมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลต่าง ๆ เป็นสถาบันการศึกษาที่เปิดขึ้นตามภูมิภาคเพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น กิจกรรมที่สอดคล้องกับพื้นที่ดังกล่าวมักเป็นกิจกรรมค่ายอาสาที่ดำเนินงานในพื้นที่ของสถาบันนั้น ๆ

นอกเหนือจากมหาวิทยาลัยราชภัฏและมหาวิทยาลัยราชมงคลแล้ว ยังได้เห็นกิจกรรมที่แสดงถึงความเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น กิจกรรมแจวเรือคืนท่า ศึกษา คีนถิ่น ของมหาวิทยาลัยบูรพา หรือโครงการวันรูสมิแลของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ที่มีกิจกรรมแตกต่างกันในแต่ละปี เช่น การปลูกป่าชายเลน การบริจาคสิ่งของเครื่องใช้ให้กับหน่วยงานที่เดือดร้อน ไม่ว่าจะเป็นสำหรับเด็กหรือคนชรา อีกทั้งยังมีการแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์อีกด้วย

จากการศึกษากิจกรรมเสริมความเป็นครูของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ คือ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2559) คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2559) มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย (ม.ป.ป.) คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ (2557) คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี (2559) คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา (2555) คณะศึกษาศาสตร์ สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตชุมพูน (2557) (ปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยกีฬา) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี (2555) วิทยาลัยการฝึกหัดครู มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร (ม.ป.ป.) สรุปได้ว่า กิจกรรมที่ทุกมหาวิทยาลัยบังคับให้นักศึกษาต้องเข้าร่วม ได้แก่ กิจกรรมวันไหว้ครู/วันครู กิจกรรมเกี่ยวกับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมโดยเฉพาะ

การปฏิบัติธรรม กิจกรรมเสริมความรู้ที่มีจุดเน้นแตกต่างกันในแต่ละปี ค่ายอาสา และยังมีบางกิจกรรมที่มีเฉพาะบางมหาวิทยาลัย เช่น กิจกรรมเกี่ยวกับการให้ความรู้เรื่องการประกันคุณภาพการศึกษา การให้เข้าร่วมชุมนุม/ชมรมต่างๆ การชมภาพยนตร์ที่เกี่ยวกับครูแล้วนำมาอภิปรายร่วมกัน หรือการพัฒนาบุคลิกภาพของครู เป็นต้น

บางมหาวิทยาลัยได้กำหนดให้นักศึกษาทั้งหมดของมหาวิทยาลัยเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีวัตถุประสงค์คล้ายคลึงกับกิจกรรมเสริมความเป็นครู ดังเช่น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่กำหนดให้นักศึกษาทุกคนต้องทำกิจกรรมเสริมหลักสูตรในโครงการก้าวแรกสู่ศาสตร์แห่งแผ่นดิน โดยแบ่งกิจกรรมเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ประเภทที่ 1 กิจกรรมมหาวิทยาลัยไม่น้อยกว่า 3 กิจกรรม เช่น ก้าวแรก ไหว้ครู วันพิธีต่าง ๆ เป็นต้น ประเภทที่ 2 กิจกรรมเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะ ไม่น้อยกว่า 4 กิจกรรม เช่น ด้านศาสนา ทักษะการคิดและเรียนรู้ต่าง ๆ หรือสุขภาพ เป็นต้น และประเภทที่ 3 กิจกรรมเพื่อสังคม ไม่น้อยกว่า 1 กิจกรรม เช่น ค่ายอาสา กิจกรรมสาธารณะ เป็นต้น มหาวิทยาลัยนเรศวรได้จัดกิจกรรมสำหรับนิสิตทั้งมหาวิทยาลัยให้เข้าร่วมทั้งสิ้น 6 โครงการ คือ 1) โครงการปรับสภาพนิสิตและการใช้ชีวิตในมหาวิทยาลัย 2) โครงการไหว้ครูมหาวิทยาลัย 3) โครงการบายศรีสู่ขวัญนิสิตใหม่ 4) โครงการเปิดโลกกิจกรรม 5) โครงการเลือกตั้งผู้นำนิสิต และ 6) โครงการพัฒนาศักยภาพนิสิต โดยให้แต่ละคณะกำหนดกิจกรรมเพิ่มเติมได้เองตามความเหมาะสม นอกจากนี้ ที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี กำหนดให้นักศึกษาต้องเข้าร่วมกิจกรรมอย่างน้อย 17 กิจกรรม แบ่งเป็นกิจกรรมส่วนกลางไม่น้อยกว่า 7 กิจกรรมโดยมีกิจกรรมให้เลือกหลากหลาย อาทิ การเตรียมความพร้อมสู่การเป็นนักศึกษา การเสริมสร้างจิตสาธารณะ พัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ความเป็นผู้นำ และการแนะนำแนวทางในการวางแผนชีวิตภายหลังสำเร็จการศึกษา และกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ต้องเข้าร่วมอีกไม่น้อยกว่า 10 กิจกรรม โดยกำหนดไว้ 5 ประเภทกิจกรรมตามเป้าหมายของการบ่มเพาะนักศึกษา ได้แก่ 1) กิจกรรมเสริมสร้างจิตสำนึกสาธารณะ พัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และความมีวินัย 2) กิจกรรมเสริมทักษะทางสังคม วิชาการหรือวิชาชีพ และเสริมสร้างสมรรถนะสากลบนฐานความเป็นไทย 3) กิจกรรมเสริมสร้างความภาคภูมิใจในสถาบัน ความเป็น

ลูกพระบิดา เป็นหนึ่งเดียวไม่แยกวิทยาเขตหรือเขตการศึกษา 4) กิจกรรมเสริมสร้างความเข้าใจในพหุวัฒนธรรม ความเป็นประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และ 5) กิจกรรมเสริมสร้างและพัฒนาสุขภาพ

แนวทางการจัดกิจกรรมที่ได้นำเสนอไปนั้น สอดคล้องกับเนื้อหาในบทความเรื่อง การพัฒนาหลักสูตร ผูกอบรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับบัณฑิตระดับอุดมศึกษา (พจน์ กริชไกรวรรณ และอนุชาติ พวงสำลี, 2556, หน้า 249-271) ที่กล่าวถึงการมุ่งพัฒนาภายในของมนุษย์วิธีการหนึ่งด้วย จิตตปัญญาศึกษา ในการวางพื้นฐานด้านจิตใจและกระบวนการทัศนใหม่ที่เป็นองค์รวมอย่างแท้จริงโดยให้มนุษย์ใช้ศักยภาพของตนเข้าถึงความดี ความงามและความจริงที่จะนำพาสังคมให้เป็นผู้ที่มีความคิด รับผิดชอบ และนำพาสังคมไปสู่ความสุขที่แท้จริง อันเกิดจากปัญญา ความตระหนักรู้ และจิตวิญญาณ โดยกิจกรรมเหล่านั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ปฏิบัติเกิดความตระหนักรู้ภายในตน ความเมตตา และความสำนึกต่อส่วนรวม

อย่างไรก็ดี กิจกรรมที่มหาวิทยาลัยต่าง ๆ จัดขึ้นนี้ ส่วนมากเกิดจากแผนการดำเนินงานของมหาวิทยาลัย เพื่อตอบสนองตัวชี้วัดของการผลิตครูตามที่รัฐกำหนด ทั้งนี้เพื่อให้ได้ครูที่จะยืนอยู่หน้าชั้นเรียนอย่างมีคุณภาพ หากแต่ในปัจจุบันการศึกษามีได้เกิดขึ้นในห้องเรียน เพียงอย่างเดียว ภายใต้สังคมที่เปลี่ยนแปลงทุกวัน เด็กสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลาผ่านช่องทางต่าง ๆ ดังนั้น การเสริมสร้างจิตวิญญาณความเป็นครูที่มีวัตถุประสงค์เพื่อบ่มเพาะครูให้ดูแลอบรมนักเรียนในห้องเรียนเพียงเท่านั้น อาจไม่เพียงพอกับความต้องการของสังคมในปัจจุบันที่ใคร่ครวญกันสามารถเป็นผู้สอนได้ สร้างสรรค์บทเรียน สื่อ และเป็นผู้นำทางความคิดได้ ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็น "ครู" ในโรงเรียนอีกต่อไป ดังนั้น บทบาทหน้าที่ของสถาบันผลิตครู จึงอาจจะมีใช้เพื่อผลิตครูที่จะไปยืนอยู่หน้าชั้นเรียนเช่นเดิม หากแต่ต้องเป็นหลักของการส่งเสริม กระตุ้น ปลุกฝังทัศนคติและเจตคติของการเป็นครูที่ดีต่อสังคม รวมถึงผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการขับเคลื่อนการศึกษาให้เกิดผลดีในภาพรวมอย่างรวดเร็วและยั่งยืนได้ด้วย

บทสรุป : อนาคตจิตวิญญาณครูไทย

ในปีการศึกษา พ.ศ. 2562 นี้ การผลิตครูได้มีการเปลี่ยนแปลงระยะเวลาจาก 5 ปี เป็น 4 ปี แต่ยังคง

ยึดหลักการของการรับรองปริญญาและประกาศนียบัตรทางการศึกษาเพื่อประกอบวิชาชีพ พ.ศ.2557 เช่นเดิม ซึ่งเมื่อระยะเวลาศึกษาน้อยลงประกอบกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมของไทยและทั่วโลก การเสริมสร้างจิตวิญญาณครูจึงต้องมีการปรับตัวไปด้วยทั้งด้านกระบวนการและปัจจัยที่ส่งผลต่อการปลูกฝังเสริมสร้างจิตวิญญาณความเป็นครู ซึ่งในขณะนั้นเอง ดวงใจ ชนะสิทธิ์ (2558) ได้แสดงความคิดเห็นถึงกระบวนการพัฒนาเรื่อง “ครูคือหัวใจของการศึกษา” ไว้ว่าจำเป็นต้อง 1) การหาคนที่เหมาะสมมาเป็นครู 2) ครูต้องได้รับการฝึกฝนให้เป็นผู้สอนที่มีประสิทธิภาพ และ 3) มีระบบการศึกษาที่ดีเพื่อสร้างความมั่นใจให้ครูว่าจะสามารถจัดการเรียนการสอนได้ดีที่สุด

หากแต่เป้าหมายของการศึกษาในอนาคตคือการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของประเทศ โดยให้ทุกคนทุกช่วงวัยมีงานทำอย่างรวดเร็วและตรงตามความต้องการพัฒนาประเทศตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี กระทรวงศึกษาธิการจึงสนับสนุนให้มีระบบการจัดการศึกษาที่แตกต่างกันไปจากเดิม ไม่ว่าจะเป็นการเรียนจากระบบออนไลน์ การเรียนในระบบเทียบโอนหรือระบบธนาคารหน่วยกิต การเรียนระบบทวิศึกษา ฯลฯ ทำให้บทบาทของครูเป็นเพียงผู้ให้ความรู้ หรือเป็นเพียงผู้รับรองความสามารถในเชิงวิชาการของผู้เรียนเท่านั้น ด้วยเวลาที่ครูและศิษย์จะเรียนรู้ร่วมกันในแต่ละวันมีน้อยลง การขัดเกลาอบรมบ่มนิสัยของครูก็ย่อมมีน้อยลงด้วย ดังนั้น ครูที่มีบุคลิกลักษณะความเป็นครู มีความรักและเมตตาต่อศิษย์ อาจจะไม่จำเป็นในอนาคต เพราะครูที่ระบบการศึกษาในอนาคตต้องการอาจมีบทบาทหน้าที่เพียงการให้คะแนน และตรวจสอบความสามารถของผู้เรียนตามตัวชี้วัดที่แต่ละหลักสูตรกำหนดเท่านั้น

อย่างไรก็ดี ในช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนผ่านนี้ บทบาทหน้าที่หลักในการพัฒนาเยาวชนก็ยังเป็นของสถานศึกษาอยู่ดี แต่กระบวนการพัฒนาการครูโดยภาพรวมคงต้องมีการปรับเปลี่ยน ตั้งแต่เรื่องของการสรรหาบุคลากรที่เหมาะสม (Recruit) โดยในที่นี้ มีใช้เพียงเพื่อผลิตครูที่มีหน้าที่สอนอยู่หน้าห้องเพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงผู้บริหารสถานศึกษาจนถึงผู้บริหารระดับนโยบายและผู้ที่เกี่ยวข้องเรื่องการศึกษาให้เข้าใจถึงเป้าหมายที่แท้จริงของการศึกษาว่าต้องให้เกิดการพัฒนาในเรื่องใด อย่างไร และเมื่อใดด้วย จากนั้น เมื่อเริ่มกระบวนการดังกล่าวได้แล้ว

สิ่งสำคัญคือ การรักษา (Retain) ให้ผู้ที่สนใจเหล่านั้นให้ได้ความรู้ความสามารถที่มีอยู่ของตนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ส่งเสริมให้ครูมีความรักในวิชาชีพของตน ซึ่งความรู้สึกเหล่านั้นจะสามารถแสดงผลเป็นรูปธรรมได้ก็ด้วยการสนับสนุน (Reinforce) ของโครงสร้างการทำงานอย่างเป็นระบบของหน่วยงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน รวมไปถึงสถาบันผลิตครูที่ต้องเป็นผู้อำนวยการความสะดวกให้ผู้เรียนได้แสวงหาแนวทางการเรียนรู้ของตนเองตามความสนใจ เกิดเป็นกิจกรรมที่ขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมได้จริง

อนึ่ง ผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาจึงควรมีความรู้ถึงแนวทางการบ่มเพาะเยาวชนตามหลักของการศึกษาที่ถูกต้อง เช่น ทฤษฎีของโคลเบอร์ก (Kolberg) เรื่องการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ (ไพฑูริย์ สีนลาร์ตัน, 2542) และหลักความต้องการของมนุษย์ของมาสโลว์ (Maslow's Hierarchy of Needs) 5 ขั้นตอน ที่เริ่มต้นจากความต้องการพื้นฐานไปจนถึงเป้าหมายสูงสุดคือเพื่อให้มนุษย์บรรลุความสุขจากความต้องการของตนเอง ซึ่งจะได้รับการพัฒนาตามศักยภาพของตนเองด้วย ซึ่งหากพิจารณากิจกรรมที่เสริมสร้างความเป็นครูดังที่ได้นำเสนอไปด้านต้นแล้ว จะพบว่ามีความขัดแย้งกับหลักการดังกล่าวไปบ้าง นั่นคือการจัดกิจกรรมในปัจจุบันยังเป็นไปตามแผนงานของสถาบันผลิตครูเพื่ออำนวยความสะดวกในการบริหารจัดการและตอบสนองตัวชี้วัดของโครงสร้างการผลิตครู ซึ่งหากต้องการปรับเปลี่ยนให้กิจกรรมเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียนอย่างแท้จริงแล้ว ก็ควรให้ผู้ที่จะไปเป็นครูได้สร้างสรรค์ แสวงหา และนำเสนอแนวทางของการพัฒนาตนเองให้ไปในมุมมองที่เห็นเหมาะสมกับความสนใจ บริบทและสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ สถาบันการศึกษาต้องเปลี่ยน

บทบาทหน้าที่จากที่กำหนดให้เป็นผู้อำนวยการความสะดวก เป็นผู้สร้างระบบที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการจัดการเรียนการสอนของครูรุ่นใหม่ด้วย ดังนั้น ผู้ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งคือ สถาบันผลิตครูที่จะร่วมสร้างสรรค์ (Creativity) ขั้นตอนกระบวนการต่างๆ เพื่อให้ผู้ที่จะเป็นครูได้ก่อเกิดความรู้ถึงคุณค่าของการศึกษาที่ถึงพร้อมด้วยจิตวิญญาณความเป็นครู มีความรู้สึกถึงบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองต่อสังคม (Community) นอกจากนี้ คุณสมบัติหนึ่งของผู้ที่จะไปเป็นครูคือต้องมีภาวะผู้นำ ซึ่งสามารถร่วมมือทำงานกับผู้อื่นได้ (Collaboration) จุดมุ่งหมายของการทำงานคือเพื่อต่อยอดและพัฒนาท้องถิ่น ชุมชนของตนเอง

สรุปได้ว่า บทบาทหน้าที่ของสถาบันอุดมศึกษาที่มีหน่วยการผลิตครูนี้ คือเป็นแหล่งฝึกฝนบุคคลอย่างเป็นองค์รวม ให้มีความรู้ความสามารถ มีทักษะที่หลากหลาย ส่วนการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครูนั้น ถือเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ต้องบูรณาการให้เข้ากับการเรียนการสอนและการทำกิจกรรมตลอดระยะเวลาในรั้วมหาวิทยาลัย เพื่อให้ “การศึกษา” นั้นอยู่ในตัวบุคคล และดำเนินไปอย่างถูกต้อง และเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสังคมอย่างมีคุณภาพ สถาบันอุดมศึกษาจึงจำเป็นต้องพัฒนาตนเองด้านจิตวิญญาณร่วมกับการทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณให้กับสังคม การเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ผ่านมาส่งผลให้การจัดการศึกษาของไทยต้องมีการปรับตัวอยู่เสมอ จากในอดีตที่เน้น “ครูเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้” สู่ปัจจุบันคือ “ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้” และในอนาคตที่ให้ผู้เรียนร่วมกันจัดการเรียนการสอน เป็นการ “เรียนรู้ร่วมกัน” ของทุกภาคส่วนสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมการฝึกหัดครู. (2524). *ยี่สิบเจ็ดปีการสถาปนากรมการฝึกหัดครู*. กรุงเทพฯ : กรมการฝึกหัดครู.
- คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2559). *สมุดบันทึกกิจกรรมนิสิต*. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. (2557). *คู่มือกิจกรรมเสริมความเป็นครู*. สืบค้นเมื่อ 12 มกราคม 2562, จาก [file:///E:/61%2060%20 ตำแหน่งทางวิชาการ/บทความ/สมุดกิจกรรมเสริมความเป็นครู/Ok%20บุรีรัมย์.pdf](file:///E:/61%2060%20ตำแหน่งทางวิชาการ/บทความ/สมุดกิจกรรมเสริมความเป็นครู/Ok%20บุรีรัมย์.pdf)
- คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย. (ม.ป.ป.). *สมุดบันทึกกิจกรรมเสริมความเป็นครู*. สืบค้นเมื่อ 12 มกราคม 2563, จาก <http://etc.edu.lru.ac.th/attachments/article>
- คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี. (2559). *โครงการแข่งขันความเป็นเลิศทางวิชาการ Teaching Academy Award #5 2016 และกิจกรรมส่งเสริมความเป็นครู ประจำปีการศึกษา 2558*. สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2562, จาก <http://bkthon.ac.th/home/th/faculty/faculty-9/news>
- คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. (2555). *สมุดบันทึกกิจกรรมนิสิต/เสริมความเป็นครู*. สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2562, จาก <http://www.cheqa.buu.ac.th/CHE2556/FileStore/2555>
- คณะศึกษาศาสตร์ สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตชุมพร. (2557). *แผนการจัดกิจกรรมเสริมความเป็นครู. นักศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตชุมพร ปีการศึกษา 2557*. สืบค้นเมื่อ 11 มกราคม 2562, จาก <https://sites.google.com/site/edupecp/home/ngan-kickrrm-naksuksa/kickrrm-serim-khwam-pen-khru>
- จรรยาธิ มาติลโกวิท และคณะ. (2561). *โครงการวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครูสำหรับครูก่อนประจำการและครูระหว่างประจำการ*.ทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ดวงใจ ชนะสิทธิ์. (2558). การพัฒนากระบวนการสอนด้านจิตพิสัยเพื่อพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครูของนักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต ชั้นปีที่ 3 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม. *วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย*, 7(2), 93-107.
- นิวัตต์ น้อยมณี และกัญกร เอี่ยมพญา. (2560). *จิตวิญญาณครู*. นนทบุรี: 21 เซ็นจูรี่.
- บำรุง กลัดเจริญ. (2506). *ประวัติการฝึกหัดครูของประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พจน์ กริชไกรวรรณ และอนุชาติ พวงสำลี. (2556). *รวมบทความการประชุมวิชาการประจำปี จิตตปัญญาศึกษา ครั้งที่ 5 ภาวะผู้นำจิตวิญญาณ และการพัฒนามนุษย์*. นครปฐม : ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ไพฑูรย์ สีนลาร์ตน. (2542). *ความรู้คู่คุณธรรม : รวมบทความเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมและการศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2559). *คู่มือกิจกรรมเสริมหลักสูตรโครงการก้าวแรกสู่ศาสตร์แห่งแผ่นดิน 2559*. สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2562, จาก http://nisit.kasetsart.org/manual/manual_ku76.pdf
- มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. (2555). *คู่มือกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อพัฒนานักศึกษา Activity Transcript*. สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2562, จาก http://intranet.pn.psu.ac.th/activity_1/doc/manual_activity.pdf
- วิจารณ์ พานิช. (2556). *การสร้างการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสยามกัมมาจล.
- วิทยาลัยการฝึกหัดครู มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร. (ม.ป.ป.). *ข้อที่ควรรู้เกี่ยวกับวิทยาลัยการฝึกหัดครู*. สืบค้นเมื่อ 19 มกราคม 2562, จาก <http://cte.pnru.ac.th/>

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.) กระทรวงศึกษาธิการ. (2561). Focus ประเด็นจาก PISA. สืบค้นจาก <http://pisathailand.ipst.ac.th/pisa/focus>.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (ม.ป.ป.). *คู่มือกิจกรรมเสริมความเป็นครู*. สืบค้นเมื่อ 10 มกราคม 2562, จาก <http://edu.stou.ac.th/EDU/UploadedFile/คู่มือกิจกรรมเสริมความเป็นครู.pdf>.

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2561). *ประกาศสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องการคัดเลือกบุคคลเข้าร่วมโครงการผลิตครูเพื่อพัฒนาท้องถิ่น ประจำปีการศึกษา 2561 เพื่อเข้าศึกษาหลักสูตรวิชาชีพครูระดับปริญญาตรี (5 ปี) เพิ่มเติม*. สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2561, จาก https://file.job.thai.com/prakad/niets2018051/niets2018051_1.pdf

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. (2562). *ประกาศใช้ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ (ฉบับ 2) พ.ศ. 2562*. สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2561, จาก <http://ksp.or.th/ksp2018/2019/11/12588>

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579*. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.